

LA LITERATURA CATALANA DELS SEGLES XVI, XVII I XVIII

Entre els segles XVI i XVIII la Corona d'Aragó va viure una sèrie de canvis polítics i culturals que van marcar la seva evolució posterior. En el terreny polític, la Corona d'Aragó s'uneix a la Corona de Castella. En el terreny cultural, es produeix una important disminució de la producció literària en la nostra llengua. El període que comprèn aquests tres segles ha estat anomenat tradicionalment "Decadència", perquè són poques les obres cultes que s'escriuen en català i la qualitat d'aquestes és notablement inferior en relació a les obres catalanes medievals. Però el terme "Decadència" és rebutjat actualment per tots els estudiosos, ja que una "decadència" suposa, finalment, una desaparició, i la cultura catalana no va desaparèixer. La llengua catalana va continuar sent la llengua vehicular, familiar, i encara que bona part de la literatura culta s'escriu en castellà, la literatura popular va ser sempre creada en llengua catalana. Per tant, avui en dia es preferiex parlar de Renaixement, Barroc i Neoclassicisme per referir-nos als corrents literaris propis dels segles XVI, XVII i XVIII.

L'any 1469, Ferran, fill del rei Joan II d'Aragó i futur Ferran II, es va casar amb la seva cosina Isabel, futura Isabel I de Castella. Amb aquest matrimoni van quedar units els dos regnes peninsulars, unió que es va consolidar amb l'adveniment de la dinastia dels Habsburg en la persona de Carles V, nét de Ferran i d'Isabel. Aquesta unió, durant el matrimoni de Ferran i Isabel, els anomenats "Reis Catòlics", va tenir la forma d'una federació: cada regne conservava les seves lleis i la seva estructura política i econòmica. Malgrat això, el paper d'Aragó en aquesta federació va ser sempre secundari: primer, perquè era un regne menys poblat que Castella i, segon, perquè econòmicament, era més feble a causa d'un seguit de crisis viscudes ja des de finals del segle XIV (guerres internes, males collites, etc). A més, a partir de 1492, Castella es va enriquir gràcies al comerç amb Amèrica.

1.1. Canvis polítics i crisi cultural

a) Causes de l'afebliment econòmic, polític i social de la Corona d'Aragó des de finals del segle XIV i al llarg del segle XV

Tot i que el segle XIV, durant el regnat de Pere el Cerimoniós, va ser el de màxima expansió de la Corona d'Aragó, també hi va començar la crisi que van portar el regne a una forta decadència.

a.1) Crisi demogràfica

Aragó perd població a causa de :

- les pestes del segle XIV (sobretot l'epidèmia de 1348, la més greu)
- de les males collites, que van provocar períodes de fam molt durs
- de les guerres, externes durant el segle XIV (nord d'Àfrica, Sicília, Sardenya i Orient) i guerres internes durant el segle XV (guerra civil, guerra dels remences i revoltes urbanes).

a.2) Crisi econòmica

A causa de la crisi agrària que es produeix per les males collites, moltes zones rurals queden despoblades i bona part de la població emigra a la ciutat. Això provoca un desequilibri econòmic que donarà lloc a una caiguda del comerç, de les manufactures i de les finances.

a.3) Extinció de la dinastia catalana

A principis del segle XV, mor Martí I l'Humà, l'últim rei de la dinastia catalana del Casal de Barcelona, sense descendència legítima. Es reuneixen a la ciutat aragonesa de Casp representants dels tres territoris de la Corona d'Aragó (Catalunya, València i Aragó) per triar un nou rei. Els dos candidats són Ferran d'Antequera, de la dinastia castellana dels Trastàmara i germà del rei de Castella, i el comte Jaume d'Urgell. Ambdós candidats podien adduir drets a la Corona d'Aragó per via materna, ja que no per línia directa masculina. Per motius sobretot econòmics, Ferran d'Antequera és escollit com a rei i es converteix en Ferran I d'Aragó, el primer monarca castellà que havia tingut el regne.

a.4) Unió de Ferran II d'Aragó amb Isabel I de Castella

Tot i que durant el matrimoni de Ferran i d'Isabel la unió entre els dos regnes va ser de tipus federatiu, quan el seu nét Carles V d'Habsburg hereta el tron, la cort ja no residia a Aragó, sinó que s'havia traslladat a Castella. La noblesa cortesana i els funcionaris eren majoritàriament castellans, de manera que la influència castellana ja no es podia aturar.

a.5) Instaureció del Tribunal de la Inquisició a la Corona d'Aragó

L'any 1467 s'instaura a Aragó la Inquisició, tribunal eclesiàstic que vetllava per la unitat religiosa. Això va provocar que molts jueus, homes de negocis, banquers i intel·lectuals fugissin del país per por a ser processats per la Inquisició, la qual cosa va restar vitalitat econòmica i social a la Corona d'Aragó.

Aquesta influència castellana que en principi afectava l'economia i la política, va arribar a ser cultural des de finals del segle XV i, finalment, també lingüística. A finals del segle XV, a València, ja podem trobar autors que redacten les seves obres en castellà. Al segle XVI, pràcticament tots els autors catalans i valencians ja són bilingües, és a dir, escriuen les seves obres tant en català com en castellà. Al segle XVII, la llengua catalana ja es trobava en clar desavantatge enfront del castellà, tret d'alguns casos d'autors molt puntuals. Al segle XVIII, per primer cop, la llengua catalana serà perseguida per la monarquia i per primer cop prohibida oficialment, de manera que la producció en català s'esdevé ja anecdòtica.

b) Causes culturals. La situació de la llengua

Tot i que la població dels territoris de parla catalana era monolingüe (no parlava altra llengua que el català), durant el segle XV i sobretot el XVI hi va haver uns fets que van anar introduint l'ús de dues llengües més:

- El llatí torna a revitalitzar-se com a llengua de cultura seguint les pautes marcades per l'Humanisme, en el seu desig de retornar a les arrels clàssiques. Tot i que només la feien servir els intel·lectuals, és un fet que cal tenir en compte, perquè això vol dir que el català deixa de fer-se servir per escriure sobre temes d'alta cultura.
- El castellà comença a introduir-se de manera lenta. En primer lloc, la cort es castellanitza, no oblidem que Ferran d'Antequera pertany a la dinastia dels Trastàmara. Els nobles abandonen el Principat i se'n van a viure a la vora del rei (que té la cort a Aragó o a València, però mai més la va tenir a Barcelona). A la cort, doncs, els nobles començaran a fer servir el castellà per parlar amb la reialesa i poc a poc, per parlar entre ells. Molts escriptors, que necessiten el favor reial, comencen a usar el castellà en la literatura. A més, el castellà era la

llengua d'un regne cada cop més fort, Castella, i és clar que quan un país és poderós econòmicament i políticament, també ho és la seva llengua.

1.2. El procés de castellanització

Entre els factors que van iniciar la progressiva castellanització de la nostra cultura i de determinats grups socials (sobretot la noblesa), en destaquem aquests:

a) La castellanització de la cort

Ferran II d'Aragó, després de la mort d'Isabel de Castella, contrau segones núpcies amb Germana de Foix. La nova reina d'Aragó establirà una brillant cort renaixentista a València, on s'envoltarà d'escriptors, intel·lectuals i artistes, que crearan les seves obres en castellà. Ferran II d'Aragó no aconsegueix descendència d'aquest segon matrimoni, de manera que Aragó i Castella, juntament amb els territoris mediterranis i americans passen a mans de Carles d'Habsburg, el seu nét, davant la inhabilitació per regnar de Joana, la seva mare, a causa d'una malaltia mental. Amb l'arribada de la dinastia dels Habsburg (amb Carles el centre del poder polític ja no es troba en territoris de parla catalana. Com s'ha dit abans, per un desig d'assimilar-se a la llengua de la reialesa, la noblesa de les grans ciutats, com Barcelona i València, comença a parlar en castellà, com a símbol de distinció, d'acostament al poder polític. El castellà era la llengua necessària per poder formar part dels cercles de poder, per formar part de la cort, per ocupar un càrrec públic.

b) **La Guerra de Successió:** Carles II, últim rei de la dinastia dels Habsburg, mor l'any 1700 sense descendència. A partir d'aquest moment s'obre una crisi dinàstica (lluita per la corona), que va desembocar en l'anomenada Guerra de Successió (1701-1714), en la qual s'enfrontaren els partidaris dels dos candidats a ocupar el tron d'Espanya, Felip d'Anjou, nét del rei de França Lluís XIV, els partidaris del qual rebien el nom de "botiflers", i Carles III, de la branca austríaca de la dinastia Habsburg, els partidaris del qual eren anomenats "vigatans". Un cop més, com en altres ocasions al llarg de la història, els dos pretendents adduïen drets a la corona espanyola per línia materna, però no per descendència masculina. Catalunya, de manera gairebé majoritària, es va posar al costat de l'arxiduc austríac, per raons polítiques: Felip d'Anjou era nét del rei de França, un rei absolut i centralista. Els catalans temien que el pretendent francès seguís l'exemple del seu avi i acabés amb les institucions polítiques i administratives pròpies de la Corona d'Aragó que els reis de la dinastia Habsburg havien respectat. Amb tot, un sector de la noblesa catalana es va donar suport al bàndol francès. Després de 13 anys de guerra, la caiguda de la ciutat de Barcelona en mans de l'exèrcit francès significa la victòria de Felip d'Anjou, que es convertirà en Felip V, el primer rei de la dinastia Borbó a Espanya. Felip V, ressentit amb els catalans per la seva adhesió al bàndol austríac, va promulgar el Decret de Nova Planta, en el qual s'abolien totes les institucions pròpies de la Corona d'Aragó i, per primera vegada, es prohibí l'ús públic i oficial de la llengua catalana.

1.3. La fragmentació interna

A mesura que avança el segle XVI, els països de parla catalana comencen a perdre contacte entre ells pel que fa a l'àmbit cultural. Mentre que fins al segle XV el català fou una llengua força unitària, a partir del XVI, la llengua començarà a rebre en cada zona una denominació diferent: "català" a Catalunya, "valencià" a València, "mallorquí" a les Illes...

De més a més, aquesta fragmentació es detecta també en els àmbits polític, social i econòmic. Els segles XVI i XVII són més crítics per a Catalunya que per a València. Només a partir de principis del segle XVIII, amb la Guerra de Successió, Catalunya, València i les Illes s'uneixen contra el centralisme absolut representat per Felip d'Anjou.

Per tant, veiem que es produeixen dos problemes:

- una visió fragmentada de la cultura i de la llengua.
- una pèrdua de consciència política unitària.

A això cal afegir-hi una pèrdua de consciència de la tradició literària anterior: els escriptors catalans, valencians i illencs dels segles XVI, XVII i XVIII, de manera majoritària, havien perdut la tradició literària anterior, que era absolutament necessària si es volia produir literatura en català. Seran molt pocs els autors d'aquests segles que sàpiguen que entre els segles XIII i XV hi havia hagut grans escriptors i pensadors que usaren el català com a vehicle d'expressió totalment vàlid. No serà fins a principis del segle XIX, amb el moviment de la Renaixença, que es recuperarà la tradició literària catalana.

ACTIVITATS D'APRENTATGE

Llegeix atentament els apunts annexos sobre la literatura catalana dels segles XVI, XVII i XVIII i contesta el qüestionari següent:

- a) Per què creus que els estudiosos de la literatura s'han referit tradicionalment al període comprès entre els segles XVI i XVIII amb el nom de "Decadència"?
- b) Quins moviments estètics es desenvolupen durant els segles XVI, XVII i XVIII?
- c) El terme "Decadència", suposa una desaparició de la llengua catalana? Per què?
- d) Quin és el primer canvi polític que provoca ja una castellanització de la Corona d'Aragó?
- e) Fes una relació dels principals problemes socials, polítics i econòmics pels quals passa la Corona d'Aragó des de finals del segle XIV i al llarg del segle XV.
- f) Explica per què es va castellanitzar la cort a finals del segle XV i principis del XVI.
- g) Per què l'aristocràcia catalana comença a fer servir el castellà a principis del segle XVI?
- h) Per quines raons els escriptors catalans comencen a escriure les seves obres en castellà?
- i) Amb quin rei es consolida la castellanització de la Corona d'Aragó?
- j) Explica per què es va produir la Guerra de Successió i quines conseqüències va tenir per a la cultura i la llengua catalanes.

